

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

## Door de tijd heen

**1 maximumscore 2**

De juiste volgorde is:

1, 6, 2, 4, 3, 5

*Opmerking*

*Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder complete foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.*

## Vroegmoderne tijd

**2 maximumscore 2**

Kern van een juist antwoord is:

Magellaan liet zich niet tegenhouden door (vermeende) ideeën van de kerk / vond zijn eigen waarneming belangrijker, wat ertoe leidde dat hij op zijn reizen verder ging / dat hij zich niet liet tegenhouden door oude ideeën (waarmee hij bijdroeg aan de Europese overzeese expansie).

**3 maximumscore 4**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

bij 1:

- De Staten van Holland wilden met de opdracht de privileges / rechten laten verzamelen / vast laten leggen die het gewest Holland kreeg voordat het onder Spaans bestuur viel, om zich te verweren tegen de centralisatiepolitiek van Filips II

2

bij 2:

- Door het laten uitgeven van het boek (met daarin hun privileges en rechten) wilden de Staten van Holland bereiken dat hun zelfstandigheid werd erkend / hun (internationale) positie sterker werd, omdat in 1588 door de opstandige gewesten werd besloten om als Republiek verder te gaan / om de zoektocht naar een soeverein te staken

2

**4 maximumscore 2**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Je kunt beweren dat de Opstand begon in:

- 1566, toen de Beeldenstorm uitbrak, waarna Filips II besloot de Nederlanden te straffen (en daarmee de strijd begon)
- 1572, toen de watergeuzen een opstand wisten te ontketenen in Holland, Zeeland en enkele steden (na de overname van Den Briel)

1

1

Vraag	Antwoord	Scores
<b>5</b>	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p>Kern van een juist antwoord is:                      Uit deze beschrijving blijkt dat de Nederlanden:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• hun noodzakelijke eerste levensbehoeften (graan) moeten importeren om de grote bevolking te voeden, wat door de moedernegotie vanuit de Oostzee wordt gedaan</li> <li>• al omstreeks 1570 een (internationaal) handelsnetwerk hebben / door hun nijverheidsexport voldoende graan / voedingsmiddelen kunnen importeren, wat de economische bloei mogelijk maakt</li> </ul>	<p>1</p> <p>1</p>
<b>6</b>	<p><b>maximumscore 3</b></p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• De bewering van de gast dat de soldaten onder Alva boeven / dieven waren / van Wijnholt dat hij geen dief / boef was omdat hij de koning diende, paste bij Willems propaganda vanuit de nationale invalshoek / dat het 'vaderland' beschermd moest worden tegen de Spaanse soldaten (en niet tegen de koning)</li> <li>• De Opstand was een burgeroorlog geworden, want onder de troepen van de Spaanse koning bevonden zich ook Nederlanders die tegen hun eigen landgenoten vochten</li> </ul>	<p>2</p> <p>1</p>
<b>7</b>	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Deze prent geeft de boodschap weer dat Spaanse soldaten wreed zijn / onschuldige vrouwen / onschuldige kinderen vermoorden</li> <li>• In de Pacificatie wordt de afspraak vastgelegd dat de Spaanse soldaten moeten vertrekken uit de Nederlanden (waarmee het probleem wordt aangepakt dat in de prent wordt getoond)</li> </ul>	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**8 maximumscore 3**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Met het afbeelden van (een van de volgende): 1
  - de muis die de halsband met de tekst 'inquisitie' doorknaagt
  - de inquisitieband achter de rug van Filips II
  - de tekst dat de leeuw weigert zich weer te laten vastbinden
- wordt weergegeven dat de Nederlanden Filips II ervan verdenken dat hij erop uit is de Nederlanden weer te onderwerpen / dat de Nederlanden Filips' religieuze maatregelen een bedreiging vinden voor de vrijheid van de Nederlanden (zodat de vredesonderhandelingen mislukken) 1
- Doordat deze rekenmunten door (Hollandse) ambtenaren tijdens hun werk worden gebruikt, wordt de boodschap snel verspreid 1

*Opmerking*

*Alleen als bij de eerste deelvraag een juiste oorzaak van het mislukken van de onderhandelingen wordt genoemd, wordt 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.*

**9 maximumscore 2**

Kern van een juist antwoord is dat de keuze voor een religieuze invalshoek zijn draagvlak onder de bevolking zou verkleinen door de grote religieuze verdeeldheid / de tegenstelling tussen rooms-katholieken en protestanten.

**10 maximumscore 2**

Kern van een juist antwoord is:

Deze uitspraak van Voltaire was gevaarlijk voor veel vorsten in die tijd, omdat de uitspraak fundamentele kritiek op (de erfelijkheid van) absolutistisch koningschap bevat, wat bijdroeg aan het omverwerpen van het ancien regime / wat democratische revoluties inspireerde.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

## Moderne tijd

**11 maximumscore 2**

De juiste volgorde is:

4, 6, 3, 5, 2, 1

*Opmerking*

*Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder complete foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.*

**12 maximumscore 4**

Kern van een juist antwoord is:

- In de liberale opvatting diende de overheid zich zo weinig mogelijk met de burgers te bemoeien / was het niet de taak van de overheid sociale ondersteuning te geven, wat in de wet naar voren kwam door de opstelling dat de overheid alleen moest bijspringen als het volstrekt onvermijdelijk was 2
- In de confessionele opvatting hadden de kerken een belangrijke taak in de samenleving, wat in de wet naar voren kwam doordat zij in eerste instantie de armen uit hun kerkelijke gezindheid zouden moeten ondersteunen 2

**13 maximumscore 4**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Door te zeggen dat (een van de volgende): 1
  - Duitsland door de snoeken geen karper wordt
  - Duitsland door de buren nooit lui of traag zal worden
  - Duitsland sterk genoeg is om zich te beschermen
- weerlegt Bismarck de kritiek dat de alliantiepolitiek te behoudend is / dat Duitsland door de alliantiepolitiek het onderspit zal delven / zich zwak opstelt 1
- Door te zeggen dat (een van de volgende): 1
  - Duitsland drie aanvalsfronten heeft
  - Duitsland sterke / oorlogszuchtige buren heeft
  - Duitsland in het midden van Europa ligt
- geeft Bismarck de waarschuwing dat het breken met de alliantiepolitiek het gevaar van een meerfrontenoorlog oplevert 1

*Opmerking*

*Alleen als (bij de eerste deelvraag) juist wordt aangegeven welke kritiek Bismarck weerlegt en (bij de tweede deelvraag) een juiste waarschuwing wordt genoemd, wordt telkens 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.*

Vraag	Antwoord	Scores
14	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p>Kern van een juist antwoord is:                      Met de bron is het onderzoek naar de opkomst van nationalisme het best te ondersteunen, want het Comité doet een beroep op de vaderlandsliefde van de Nederlandse vrouwen / doet de oproep aan alle Nederlandse vrouwen om zich in te zetten voor de Nederlandse militairen te velde.</p>	
15	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="308 696 1353 808">• Met de kaart kunnen de Geallieerden de boodschap overbrengen dat hun strijd door de hele wereld wordt gesteund / dat al hun onderdanen achter hen staan / dat de eenheid van het imperium intact is gebleven</li> <li data-bbox="308 813 1353 925">• terwijl de Centralen hiermee kunnen laten zien dat de Geallieerden zelf te zwak zijn om zich te verdedigen / hulp van hun koloniën nodig hebben / hun koloniale onderdanen misbruiken voor hun eigen doelen</li> </ul>	<p>1</p> <p>1</p>
16	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p>Kern van een juist antwoord is:                      De Duitse <i>Weltpolitik</i> was geen succes, waardoor Duitsland (in tegenstelling tot Groot-Brittannië en Frankrijk) weinig koloniën met een grote bevolking veroverde. Duitsland had hierdoor weinig soldaten uit andere continenten in het leger.</p>	
17	<p><b>maximumscore 4</b></p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li data-bbox="308 1317 1353 1462">• Door de crisis van de jaren 1930 groeide de werkloosheid, zodat de bezuinigingen die de overheid aankondigde op de werklozensteun een groot deel van de werkeloze arbeiders in de Jordaan trof. Hiertegen kwamen zij in opstand</li> <li data-bbox="308 1467 1353 1612">• De communistische krant zou benadrukken dat deze foto van een versterkte auto / van gewapende politie in een woonwijk de klassenstrijd zichtbaar maakt / het gewelddadige optreden van de Nederlandse overheid tegen de arbeiders laat zien</li> </ul>	<p>2</p> <p>2</p>

*Opmerking*

*Alleen als bij de tweede deelvraag een politieke boodschap wordt genoemd met een passende verwijzing naar de bron, worden scorepunten toegekend.*

Vraag	Antwoord	Scores
<b>18</b>	<p><b>maximumscore 3</b></p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• In de Neurenberger wetten wordt vastgelegd dat Duitsers niet meer met Joden mogen trouwen / wordt vastgelegd dat Joden het burgerschap wordt ontnomen / worden de Joden buitengesloten</li> <li>• In de bron wordt beschreven dat er met instemming van de overheid geweld wordt gepleegd tegen Joden (waarmee duidelijk wordt dat zij hun burgerrechten hebben verloren)</li> <li>• Tijdens de Wannseeconferentie worden afspraken gemaakt over de grootschalige / industriële uitroeiing van de Joden</li> </ul>	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
<b>19</b>	<p><b>maximumscore 2</b></p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <p>Hugo Moses wilde dat zijn verhaal alleen onder een schuilnaam werd gepubliceerd / wilde zijn identiteit geheim houden, omdat zijn familie / vrienden die nog in Duitsland woonden door de nationaalsocialisten zouden kunnen worden vervolgd.</p>	
<b>20</b>	<p><b>maximumscore 4</b></p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>– Het nationaalsocialisme kent een rassenleer / gaat ervan uit dat het Germaanse ras het beste is; dit komt in de brief naar voren wanneer Walter S. mensen gaat indelen naar ras / het ras met Germaanse invloeden 'niet onsympathiek' noemt.</li> <li>– Het nationaalsocialisme gaat uit van anticommunistische gevoelens; dit komt in de brief naar voren als Walter S. schrijft dat de slachtoffers 'vermoord' zijn door Sovjettroepen / dat in de propaganda aandacht wordt besteed aan het doden door Sovjettroepen.</li> <li>– Het nationaalsocialisme maakt gebruik van propaganda / beïnvloeding van de bevolking; dit komt in de brief naar voren wanneer Walter S. beschrijft dat de plechtigheid wordt gefilmd voor de <i>Wochenschau</i> / dat de propagandadienst aan het werk is.</li> </ul>	
	<p>per juiste combinatie van een kenmerk van het nationaalsocialisme en een juiste verwijzing naar de brief</p>	<p>2</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**21 maximumscore 2**

Kern van een juist antwoord is:

- De Verenigde Staten beëindigden de oorlog met Japan door atoombommen op Hiroshima en Nagasaki (die in het geheim waren ontwikkeld) 1
- Door de atoombom te gebruiken lieten de Verenigde Staten hun militaire superioriteit zien, wat door de Sovjet-Unie als bedreiging werd ervaren (waardoor de spanningen groeiden) 1

*Opmerking*

*Alleen als er een verwijzing naar (het werpen van) de atoombom plaatsvindt, worden scorepunten toegekend.*

**22 maximumscore 2**

Uit het antwoord moet blijken dat Jordaan de mening weergeeft dat de uitzendingen ertoe zullen leiden dat de televisie gemeengoed zal worden in Nederland / dat de uitzendingen een verbod zijn van de massale opkomst van de televisie, want hij beeldt die uit als een marcherend leger / een invasie van eenvormige robots.

*Opmerking*

*Alleen voor de combinatie van een juiste mening die door Jordaan wordt weergegeven en een daarbij passende verwijzing naar de prent, worden scorepunten toegekend.*

**23 maximumscore 4**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Nixon zegt dat de Sovjet-Unie nu verklaart vreedzame intenties te hebben, waarmee hij reageert op het voeren van een politiek van vreedzame co-existentie waardoor de Sovjet-Unie streeft naar een betere verstandhouding met de Verenigde Staten 2
- Nixon zegt dat de Verenigde Staten geen bases zullen sluiten zolang de Sovjet-Unie dat ook niet doet / dat ontwapening van beide kanten moet komen / dat eerst de angst en achterdocht moeten worden weggenomen, waarmee hij de kern van de wapenwedloop beschrijft die uitgaat van het idee van wederzijdse afschrikking / van het idee dat de tegenstander altijd verslagen moet kunnen worden 2

*Opmerking*

*Alleen voor een combinatie van (bij de eerste deelvraag) een juiste verandering in het buitenlandse beleid en van (bij de tweede deelvraag) een juiste kern van de wapenwedloop en een passend voorbeeld uit de bron worden scorepunten toegekend.*

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**24 maximumscore 4**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

bij 1:

- Door af te beelden dat (een van de volgende): 1
  - de grenswachten de Oost-Duitse bevolking aankijken
  - de grenswachten met hun rug naar West-Berlijn staan
  - de Oost-Duitsers angstige gezichten hebben
- geeft Herblock weer dat de reden van de Oost-Duitse regering voor de bouw van de Muur het voorkómen van het vertrek van Oost-Duitsers naar het Westen is 1

bij 2:

- Door (een van de volgende): 1
  - de omgekeerde grenswacht
  - de titel van de prent
  - de angstige gezichten
- geeft Herblock weer dat de Oost-Duitse politie zelf niet gelooft in de eigen propaganda / dat alleen een nieuwe rekrut nog gelooft in de eigen propaganda (zodat de propaganda niet effectief is) 1

*Opmerking*

*Alleen als het antwoord een juiste mening bevat (bij de eerste deelvraag) over de reden tot bouw en (bij de tweede deelvraag) over het effect van de propaganda, wordt 1 scorepunt toegekend aan een passende verwijzing naar de bron.*

**25 maximumscore 4**

Kern van een juist antwoord is:

- Kennedy stelde een blokkade van Cuba in omdat er (Sovjet-Russische) raketinstallaties op Cuba waren ontdekt / omdat hij wilde voorkomen dat Russische raketten het eiland zouden bereiken 1
- appeasement 1
- Kennedy wilde met deze vergelijking steun van het Congres / de Amerikaanse bevolking krijgen voor zijn harde opstelling tegenover de Sovjet-Unie (door erop te wijzen dat de Engelse politiek van appeasement tijdens de Conferentie van München een oorlog niet had voorkomen) 1
- Kennedy wilde met deze vergelijking zijn bondgenoten / de Sovjet-Unie duidelijk maken dat de Verenigde Staten niet zouden bezwijken voor dreigementen (zoals de Britse regering was bezweken voor Duitse dreigementen voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog) 1



Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

**26 maximumscore 3**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Zowel Dubček als Gorbatsjov wil met zijn hervormingen het communisme een menselijker gezicht geven / meer vrijheid / openheid toestaan / de economie verbeteren 1
- Omdat de vernieuwing van de Praagse Lente door de troepen van het Warschaupact was onderdrukt, wil Gorbatsjov niet geassocieerd worden met een mislukte hervormer (als Dubček) / wil Gorbatsjov duidelijk maken dat hij de Brezjnev-doctrine loslaat 2

*Opmerking*

*Alleen als bij de tweede deelvraag in het antwoord wordt aangegeven dat de Praagse Lente met harde hand is onderdrukt, worden scorepunten toegekend.*

## Bronvermeldingen

bron 1 Erich Kuttner, Het hongerjaar 1566, Amsterdam 1949, pag. 54

bron 2 <http://www.geheugenvannederland.nl>

bron 3 <https://www.rijksmuseum.nl/nl/zoeken/objecten?p=1&ps=12&f.classification=events.sort=Vredesonderhandelingen+van+Keulen&st=Objects&ii=1#/NG-VG-3-539,1>

bron 4 [http://ghdi.ghi-dc.org/pdf/deu/616\\_Wir%20Deutsche%20fuerchten\\_196.pdf](http://ghdi.ghi-dc.org/pdf/deu/616_Wir%20Deutsche%20fuerchten_196.pdf)

bron 5 R. Kammelar, J. Sicking, M. Wielinga, Het monster van de oorlog, Nederlandse liedjes en gedichten over de Eerste Wereldoorlog, Amsterdam 2004, pag. 115

bron 6 Hans van Lith, Ik denk altijd aan jou, prentbriefkaarten tussen front en thuisfront 1914-1918, Zaltbommel 2009 zonder paginanummer

bron 7 ontleend aan:  
 a: Press and Speech Freedoms in the World, from Antiquity Until 1998: A Chronology, geredigeerd door Louis Edward Ingelhart (Londen 1998) pag. 180  
 b: <http://www.holocaust-history.org/der-ewige-jude/hitler-19390130.shtml>  
 c: [http://en.wikiquote.org/wiki/Wilhelm\\_II\\_of\\_Germany](http://en.wikiquote.org/wiki/Wilhelm_II_of_Germany)  
 d: Volker Ulrich, Otto von Bismarck, Reinbek bei Hamburg 1998, pag. 101

bron 8 <http://www.geheugenvannederland.nl/?nl/items/SFA02:1002768/&p=1&i=3&st=Jordaanoproer&sc=%28Jordaanoproer%29/&wst=Jordaanoproer>

bron 9 Uta Gerhardt en Thomas Karlauf, Nooit meer terug naar dat land, Amsterdam 2010, pag. 37-38

bron 10 G. Mak en R. van Stipriaan (ed.), Ooggetuigen van de wereldgeschiedenis, Amsterdam 2009, pag. 213-214

bron 11 <https://geheugen.delpher.nl/nl/geheugen/view/quot-opmars-quot--jordaan-leendertjurriaan?coll=ngvn&maxperpage=36&page=1&query=jordaan+1951&identifier=ATVS01%3A0623>

bron 12 en 13 Haynes Johnson en Harry Katz, Herblock, The Life and Work of the Great Political Cartoonist, New York 2009, pag. 127

bron 14 ontleend aan: J. Rupnik, The other Europe, London 1988, pag. 256